

XX ASRNING IKKINCHI YARMIDAGI O'ZBEK TANQIDI

Sobirova Muattarxon

FarDU filologiya fakulteti

o'zbek tili yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada XX asrning ikkinchi yarmida o'zbek adabiy tanqidchiligining taraqqiyot bosqichlari, uning metodologik asoslari, mafkuraviy va estetik xususiyatlari keng yoritiladi. Ayniqsa, bu davr tanqidida ilmiylik, badiiy tahlil va yangicha yondashuvlarning shakllanishi, Qodiriy kabi adiblar ijodiga bo'lgan munosabat misolida tahlil qilinadi. Shuningdek, tanqidning janr jihatidan boyishi va metodologik yangilanish jarayonlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: adabiy tanqid, metodologiya, realizm, mafkura, tanqid janrlari Abdulla Qodiriy, o'zbek adabiyoti.

Adabiy tanqid adabiy jarayonning ajralmas qismi bo'lib, u "harakatdagi estetika" sifatida badiiy asarlarni tahlil qiladi, baholaydi va adabiyot taraqqiyotiga yo'naltiruvchi ta'sir ko'rsatadi vv. XX asrning ikkinchi yarmi esa o'zbek adabiy tanqidchiligi tarixida alohida bosqichni tashkil etadi. Bu davr tanqidchiligi bir tomondan sovet mafkurasi ta'sirida rivojlangan bo'lsa, ikkinchi tomondan ilmiy-estetik tafakkur shakllanib, tanqid mustaqil ilmiy sohaga aylana boshladi. Ayniqsa, 1960-yillardan boshlab tanqidda badiiylik, mahorat va estetik mezonlarga e'tibor kuchaydi. Tanqid taraqqiyotining bosqichlari O'zbek adabiy tanqidchiligi XX asrda bir necha bosqichlardan o'tgan bo'lib, uning uchinchi bosqichi — 1962–1991-yillar aynan XX asrning ikkinchi yarmiga to'g'ri keladi. Bu davrda: badiiyat va mahoratga e'tibor kuchaydi, tanqidda estetik mezonlar shakllandi, ilmiy yondashuv ustunlik qila boshladi.

Sovet davrida tanqid:

siyosatga bo'ysundirilgan, sotsialistik realizm mezonlariga tayanilgan, adabiyot mafkuraviy qurol sifatida talqin qilingan .

Ammo shu bilan birga, tanqidchilar asarlarni faqat mafkuraviy emas, balki badiiy-estetik jihatdan ham tahlil qilishga intilganlar. Natijada tanqidda ikki yo'nalish yuzaga keldi:

Mafkuraviy baholash. Ilmiy-estetik tahlil. Bu holat tanqid rivojining murakkabligini ko'rsatadi. Tanqid metodologiyasining yangilanishi

XX asrning ikkinchi yarmida tanqidda yangi metodlar shakllandi: qiyosiy-tarixiy metod, struktural tahlil, uslubiy tahlil.

Tanqidchilar asarlarni yangicha konsepsiya asosida o'rganishga harakat qildilar . Bu esa o'zbek tanqidchiligining ilmiy darajasini oshirdi.

B. Rahmonov. O'zbek adabiy tanqidchiligi. – Toshkent: "Istiqlol nuri", 2015.-B 56.

Bu davrda adabiy tanqid janr jihatidan sezilarli darajada boyidi: taqriz, adabiy portret, muammoli maqola, obzor, ilmiy maqolalar keng rivojlandi. Shuningdek, tanqid uch asosiy yo'nalishda olib borildi: kitobxonlarga qaratilgan tanqid, yozuvchilarga qaratilgan tanqid, tanqidchilarga qaratilgan tanqidi. Yangi avlod tanqidchilari va ularning o'rni:

XX asrning ikkinchi yarmida o'zbek tanqidchiligida yangi avlod shakllandi. Ular orasida: Ozod Sharafiddinov, Matyoqub Qo'shjonov, Naim Karimov, Umarali Normatov kabi olimlar muhim o'rin tutadi. Bu avlod tanqidchilari: ilmiy xolislikka intildi, badiiy tahlilni chuqurlashtirdi, adabiyotga yangicha qarash olib kirdi.

Masalan, Qo'shjonov nasrni o'ziga xos uslubda tahlil qilgan bo'lsa, Sharafiddinov poeziya masalalarini keng yoritgan.

Tanqid va adabiy jarayon o'rtasidagi bog'liqlik:

Adabiy tanqid va adabiyot bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Tanqid: asarni tahlil qiladi, baholaydi, adabiyot rivojiga yo'nalish beradi.

Tanqidchi faqat sharhlovchi emas, balki: talqin etuvchi, baholovchi, yo‘naltiruvchi mutafakkirdir.

Bahodir Karimov. Abdulla Qodiriy: Tanqid, tahlil va talqin. – Toshkent: "Fan" 2006.- B 67.

XX asrning ikkinchi yarmida, ayniqsa keyingi yillarida: Qodiriy, Cho‘lpon, Fitrat kabi adiblar ijodiga yangicha yondashuv boshlandi.

Ularning asarlari: umumbashariy mezonlar asosida, tarixiylik prinsipiga tayangan holda tahlil qilina boshlandi. Bu esa tanqidda mustaqillik arafasidagi yangilanish belgisi edi. Tanqidda uslub va individual yondashuv: Bu davr tanqidchilari o‘ziga xos uslub yaratishga intildilar. Tanqid: faqat ilmiy emas, balki badiiy hodisa sifatida ham namoyon bo‘ldi. Har bir tanqidchining: estetik qarashlari, uslubi tahlilda aks etdi. Xulosa:

XX asrning ikkinchi yarmidagi o‘zbek adabiy tanqidchiligi murakkab, ammo sermahsul rivojlanish bosqichini bosib o‘tdi. Bu davrda:

tanqid mafkuraviy bosim ostida bo‘lsa-da, ilmiylik va estetik mustaqillikka intildi, yangi metod va janrlar shakllandi. Natijada o‘zbek adabiy tanqidchiligi mustaqil ilmiy sohaga aylandi va bugungi adabiyotshunoslik uchun mustahkam poydevor yaratdi.

Foydalanilgan

1. B. Nazarov, A. Rasulov va b. O‘zbek adabiy tanqidchiligi tarixi. – Toshkent: "Cho‘lpon", 2012.
2. B. Valiyev. Abdulla Qodiriy (1894-1938). – Toshkent: "Ziyo-uz kutubxonasi". Ulug‘bek Hamdam. Qodiriyning xizmati nimada? (Maqola), 2012.
3. B. Rahmonov. O‘zbek adabiy tanqidchiligi. – Toshkent: "Istiqlol nuri", 2015.
4. Bahodir Karimov. Abdulla Qodiriy: Tanqid, tahlil va talqin. – Toshkent: "Fan", 2006.